

Toimintapäivä lasten ja nuorten osallisuutta edistävään omavalvontatyöhön lastenkodissa

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi, Sosiaali- ja terveysalan tutkinto

2020

Lotta Saukkonen ja Tanja Toivonen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Saukkonen Lotta Toivonen Tanja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika 2020
	Sivumäärä 29 + 5 liite.	
Työn nimi Toimintapäivä lasten ja nuorten osallisuutta edistävään omavalvontatyöhön lastenkodissa		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Ohjaavan opettajan nimi, titteli ja organisaatio Ulla Huhtalo, lehtori, LAB- Ammattikorkeakoulu		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Sari Ruhanen, lastenkodin esimies, Eksote		
Tiivistelmä Toiminnallisessa opinnäytetyössä suunniteltiin ja toteutettiin toimeksiantaja lastenkodin kanssa tiiviissä yhteistyössä toimintapäivä. Toimintapäivällä pyrittiin vahvistamaan sijaishuollon omavalvontatietoutta lastenkodin lapsille ja nuorille ymmärrettävällä tavalla. Työskentelyn pohjana toimi Lastensuojelunkeskusliiton opas: <i>Meidän oma valvontasuunnitelma; Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa.</i> Päivä toteutettiin yhteiskehittämisenä työpajatyöskentelyn menetelmiä käyttäen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa nuorten oman omavalvonnan luomiseksi virallisen omavalvonnan liitteeksi ja osaltaan siten kehittää lapsen oikeuksien toteutumista, laadukasta sijaishuoltoa sekä hyvän kohtelun suunnitelmaa. Kehittämistyö synnytti yhteistä keskustelua lapsen oikeuksien toteutumisesta. Toimintapäivää rakentaessa ja sen aikana kävi selväksi, että lapsilla ja nuorilla on halu olla mukana heitä koskevissa asioissa, mutta viralliset lomakkeet eivät sellaisenaan ole heille kiinnostavia tai kutsuvia. Lapsille ja nuorille ymmärrettävän omavalvontasuunnitelman tulee olla varsinaista suunnitelmaa selvästi lyhempi ja konkreettisempi.		
Asiasanat Omavalvonta, Yhteiskehittäminen, Osallisuus, Sijaishuolto, Lastenkoti, Lapset		

Abstract

Author(s)	Type of Publication	Published
Saukkonen Lotta	Thesis, UAS	2020
Toivonen Tanja	Number of Pages	
	29 + 5 app.	
Title of Publication		
Day of operation for self-monitoring work at the child welfare institution promoting the inclusion of children and young people		
Name of Degree		
Bachelor of social services (UAS)		
Name, title and organization of the supervising teacher		
Ulla Huhtalo, Lecturer, LAB University of Applied Sciences		
Name, title and organization of the client		
Sari Ruhanen, the supervisor of the child welfare institution, Eksote		
Abstract		
<p>This functional thesis was intended to plan a day of operation in close cooperation with a Finnish Child Welfare Institution (CWI). The aim of the day of operation was to familiarize young people living in CWI with the self-monitoring form and to familiarize themselves with plan regarding proper treatment.</p> <p>The day was carried out as co-development using the methods of workshop work. The purpose of the day was to increase the joint debate on children's right and common understanding between children and CWI workers. The aim was to produce supervision and quality of foster care.</p> <p>It was found out that children and young people have a desire to be involved in their own affairs. However, the official planforms were clearly too uninteresting and unclear for young people. The supervisory form and the plan regarding proper treatment designed for children and young people should be more concrete and comprehensible.</p>		
Keywords		
Self-monitoring, Co-development, Inclusion, Foster Care, CWI, Children		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Lastensuojelun sijaishuolto	3
2.1	Valvonta ja ohjaus.....	3
2.2	Lastenkoti sijaishuoltopaikkana	4
3	Omavalvonta	6
3.1	Omavalvonta lastenkodissa.....	7
3.2	Hyvän kohtelun suunnitelma	7
4	Lastensuojelun laatusuositus.....	9
4.1	Lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet.....	9
4.1.1	Lasten etu ja oikeudet	10
4.1.2	Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen.....	11
4.2	Vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri	11
4.3	Lasten ja nuorten osallisuus	13
5	Yhteiskehittäminen.....	15
5.1	Toimintatutkimus.....	15
5.2	Työpaja työskentely	16
6	Toimintapäivä	17
6.1	Työn tavoite ja tarkoitus.....	17
6.2	Työskentelyn aloittaminen	19
6.3	Toimintapäivän suunnitelma.....	19
6.4	Toimintapäivän työskentelypisteet.....	20
6.4.1	Aivoriihi	21
6.4.2	Tietokilpailu.....	21
6.4.3	Rajoitustoimenpiteet -yhdistelytehtävä	22
6.4.4	Turvallisuus lastenkodissa	22
6.4.5	Toimintapäivään osallistuminen	23
6.5	Toimintapäivän arviointi ja kehittämisideat.....	23
7	Pohdinta	26
7.1	Ammatillinen kasvu ja kehitys.....	26
7.2	Eettiset näkökohdat	27
	Lähteet.....	29

Liitteet

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

1 Johdanto

Lapsi – ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteena oli vuosina 2016–2019 saada aikaan nykyistä lapsilähtöisemmät ja vaikuttavammat palvelut. Tarkoituksena oli nostaa erityisesti keskiöön lasten oikeudet, lapsilähtöisyys, lasten ja nuorten voimavarojen vahvistaminen sekä osallisuuden merkitys. Uudistuksessa pyrittiin luomaan oikeuksia ja tietoperusteisuutta tukevaa toimintakulttuuria. (Ratkaisujen Suomi 2017, 44.) Tämän työskentelyn juurruttaminen arjen tasolle on ollut keskeistä myös sijaishuollon kehittämistyössä.

Omavalvonnan sisällölle ja laatukselle on lastenkodeissa määritelty minimivaatimukset (Valvira 2014). Määräyksen asettamat minimivaatimukset eivät vielä riitä hyvälle laadulle, joten nuorten itsensä osallistuminen palvelun laadun ja omavalvonnan sisällön määrittelyyn on tärkeää (Hoikkala & Pollari 2019, 3). Oleellista sijaishuollon kehittämisessä lastenkodeissa on, että asiakkaat tulevat kuulluiksi, osallisiksi sekä saavat osakseen hyvää hoitoa ja kunnioittavaa kohtelua. Nivalan ja Rynänen (2013, 24) mukaan osallisuus merkitsee tunnetta, joka muotoutuu vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Lasten ja nuorten osallistaminen oman elämänsä ja tavoitteidensa suunnitteluun edesauttaa myös ammattilaisten työskentelyä sekä nuoren omaa motivoitumista elämänsä tarkasteluun tai sen suunnan muuttamiseen.

Lastensuojelulain (542/2019, 61b§) uudistus velvoittaa kaikkia palveluntuottajia laatimaan hyvää kohtelua koskevan suunnitelman. Laki velvoittaa antamaan sijoitetuille lapsille mahdollisuuden tulla kuulluiksi ja ottaa osaa suunnitelmien tekoon ja tulla. Suunnitelma tulee käydä lasten kanssa yhdessä läpi ja sitä tulee arvioida vuosittain. (Lastensuojelulaki 542/2019, 61b§.)

Omavalvonnan merkityksen korostuessa on esiin noussut lasten ja nuorten äänen kuuluminen omissa omavalvontasuunnitelmissa. Lastensuojelun keskusliiton Susanna Hoikkala ja Pasi Pollari (2019) ovat laatineet oppaan nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. Tämän oppaan tiimoilta lastenkodin esimies toi esille toiveen lastenkodin omavalvonnan kehittämisestä. Molemmat kehittämistyöntekijät ovat työsuhteessa kyseisessä lastenkodissa.

Hoikkalan ja Pollarin (2019) oppaan innoittamina ja ohjaamina haluttiin kehittää lastenkodin omavalvontaa siten, että se on asiakkaille ymmärrettävää ja myös heidän tarpeistaan lähtevää. Lastenkodin kasvatustehtäviin kuin myös lapsen sosiaalityöntekijän velvollisuuksiin kuuluu kertoa lapselle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sijaishuollossa ja kertoa myös hänen perustuslaillisista oikeuksistaan (Valvira 2013b). Toiminnallisen opinnäytetyön

tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa lastenkodin kanssa tiiviissä yhteistyössä toimintapäivä, jolla vahvistetaan omavalvontatietoutta lapsille ja nuorille ymmärrettävällä tavalla.

Kehittämistyön tavoitteena oli osallistaa lapsia ja nuoria pohtimaan omavalvonnan sisältöä ja merkitystä. Tarkoituksena oli myös tuottaa tietoa nuorten oman omavalvonnan luomiseksi virallisen omavalvonnan liitteeksi ja osaltaan siten kehittää lapsen oikeuksien toteumista, laadukasta sijaishuoltoa ja hyvän kohtelun suunnitelmaa. Omavalvontasuunnitelman tarkoituksena on tukea lasten itsemääräämisoikeutta ja lisätä avointa keskustelua yhteisistä säännöistä ja toimintatavoista. Hyvin laaditulla suunnitelmalla pyritään rajoitustoimenpiteiden käytön ennaltaehkäisyyn. Lisäksi suunnitelman laatiminen yhdessä asiakkaiden kanssa toimii onnistuessaan avoimena kasvatuksellisenä keskusteluna lasten kanssa ja toisaalta koulutuksellisenä keskusteluna henkilöstön kanssa (THL 2019).

Lastensuojelun Keskusliiton hanke avasi yleistä keskustelua omavalvonnan kehittämiseksi. Omavalvonta voidaan parhaimmillaan nähdä välineenä, joka auttaa työntekijöitä ja nuoria ymmärtämään toisiaan ja lastenkodin toiminnan tavoitteita paremmin. Yhteinen keskustelu auttaa nuoria tiedostamaan omat oikeutensa ja ymmärtämään yhteisten pelisääntöjen merkityksen (Hoikkala ym. 2017). Osallisuutta lisäävän toiminnallisen kehittämistyön tarkoituksena oli osaltaan juurruttaa tätä mallia arjen tasolle.

2 Lastensuojelun sijaishuolto

Suomessa lastensuojelu perustuu lastensuojelulakiin. Lastensuojelulla on *tarkoitus turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun* (Lastensuojelulaki 417/2007, 1§). Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen edun toteutumisen varmistamiseksi on kiinnitettävä huomiota lapsen mahdollisuuteen päästä osallistumaan ja vaikuttamaan omiin asioihinsa. Ensisijaisena keinona on toteuttaa lastensuojelua avohuollon tukitoimina mahdollisimman hienovaraisesti, jollei lapsen etu muuta vaadi. Mikäli sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viipymättä. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (Lastensuojelulaki 417/2007, 83). Sijaishuollon tarkoituksena on mahdollistaa turvallinen ja tasapainoinen arki ja kehitys lapsille. Hirvonen ja Hurskainen (2019, 164) kuvaavat teoksessa *Tarinoita lastensuojelussa* lastensuojelulaitoksen olevan laitos, jossa koulutetut työntekijät vastaavat sijoitettujen lasten ja nuorten huolenpidosta. Tässä opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan sijaishuoltoa ainoastaan lastensuojelulaitosten ja lastenkotityön näkökulmasta.

2.1 Valvonta ja ohjaus

Lastensuojelun valvonta ja vastuu jakautuvat eri tavoin eri toimijoiden kesken. Valvonnassa on erilaisia rooleja kuntien, aluehallintovirastojen ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) välillä. Lastensuojelulaitoksilla on myös velvollisuus suorittaa omavalvontaa. Lapsen sijoittaneen kunnantehtäviin kuuluu valvoa sijaishuollon toteutusta lapsen edun mukaisesti sekä lapsen oikeuksia kunnioittaen. Sijoittajakunnan täytyy valvoa, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Sijaishuoltopaikan toimintaa valvovat myös sijoituskunta ja aluehallintovirasto, jotka toimivat yhteistyössä sijoittajakunnan kanssa. (Sosiaalihuoltolaki 1541/2009, 56 §.)

Ohjauksen ja valvonnan yhtenä lähtökohtana on perustuslain (731/1999, 22§) säädös, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Valvonnan muodot voidaan jakaa ennakolliseen/ennakkovalvontaan, suunnitelmalliseen/säännönmukaiseen ja reaktiiviseen/epäkohtaepäilyyn liittyvään valvontaan. (Hoikkala ym. 2017, 15).

Ennakollinen valvonta/ennakkovalvonta tarkoittaa sijaishuoltotoimijoiksi hakeutuvien sopivuuden ja taustojen selvittelyä. Sen tavoitteena on varmistaa lasten hyvinvoinnin turvaamisen edellytykset. Ammattihenkilöiden rekisteröitymisvelvoite on myös osa ennakoivaa valvontaa. (Hoikkala ym. 2017, 16.) Valvira myöntää sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöille ammatinharjoittamisoikeudet (Valvira 2016, 15). Sijaishuoltopaikan ulkopuolinen suunnitelmallinen ja säännönmukainen valvonta tarkoittaa viranomaisten suorittamia tarkastuksia. Valvontakäynneillä selvitetään erityisesti valvonta-asiat ja pääsääntöisesti käydään läpi sijoitettujen lasten näkemykset sijaishuoltopaikasta ja sen toiminnasta. (Hoikkala ym. 2017, 17.) *Suunnitelmallisen valvonnan* tarkoituksena on ehkäistä epäasianmukaisia toimintakäytäntöjä sekä puuttua laadun minimivaatimukset alittavaan toimintaan. Valvira ja aluehallintovirastot toteuttavat yhteistyössä suunnitelmallista ja valtakunnallista valvontaohjelmaa. (Valvira 2016, 14.) *Reaktiivinen jälkikäteisvalvonta/epäkohtailmoituksiin perustuva viranomaisvalvonta* aktivoituu tilanteissa, kun epäkohtia ilmenee. Myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on epäkohtia havaitessaan ilmoitettava niistä valvontaviranomaisille. (Hoikkala ym. 2017, 18.)

Valviran ja aluehallintoviraston toiminta perustuu lakiin Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta (669/2008) sekä lakiin aluehallintovirastoista. Lastensuojelun sijaishuollossa toimivaltaa määrittää lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki ja laki yksityisistä sosiaalipalveluista. Aluehallintovirasto suunnittelee, ohjaa ja valvoo yksityistä ja julkista sosiaalihuoltoa toimialueellaan. Valvira ohjaa aluehallintovirastojen toimintaa sosiaalihuollon osalta. Lisäksi Valvira ohjaa ja valvoo yksityistä ja julkista sosiaalihuoltoa, kun kysymyksessä ovat periaatteellisesti tärkeät tai koko maata koskevat asiat. (Hoikkala ym. 2017, 22.) Lastensuojelulain (79§) mukaan sijaishuollon valvonta kuuluu sekä lapsen sijoittaneelle kunnalle, että sijaishuoltopaikan sijaintikunnalle. Kuntien kuuluu valvoa ja ohjata, että lapsen sijoitus toteutuu lastensuojelulain mukaisesti ja lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä valvoo lapsen edun toteutumista. (Hoikkala ym. 2017, 25.)

2.2 Lastenkoti sijaishuoltopaikkana

Sijaishuoltopaikaksi lastensuojelulaitos määräytyy, mikäli lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muulla tavoin lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. (Hoikkala ym. 2017,10.) Lastensuojelulaitoksissa pyritään järjestämään lasten ja nuorten hoito - ja kasvatus mahdollisimman kodinomaisesti lapsen oikeuksia ja yksilöllisyyttä kunnioittaen.

Lapsen sijoittamispaikka kodin ulkopuolelle valitaan lapsen etu ja hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden. Mikäli lapseen on tarpeen kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, on sijoituspaikka lastensuojelulaitos. Lastensuojelulaissa määritellään mitä rajoitustoimenpiteitä lapseen voi kohdistaa, jos niitä tarvitaan turvaamaan lapsen terveys tai turvallisuus. Rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa vain lastensuojelulaitokseen sijoitettuun lapseen, poikkeuksena yhteydenpidonrajoitus perhehoidossa. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä on sijoitusmuodon oltava sijoitus tai huostaanotto. Avohuollon tukitoimina rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61§–64§.)

Sijaishuoltopaikan tehtävänä on vastata lapsen kokonaisvaltaisesta turvallisuudesta, rajoista ja valvonnasta. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytössä on sovellettava erityistä harkintaa ja noudatettava lakia. (Saastamoinen 2010, 3.) Rajoitustoimenpiteestä on lain mukaan kysymys silloin, kun toimenpiteellä puututaan perustuslain lapselle turvaamiin perusoikeuksiin. Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoitus (62 §), aineiden ja esineiden haltuunotto (65 §), henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus (66 §), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen (67 §), kiinnipitäminen (68 §), liikkumisvapauden rajoittaminen (69 §), eristäminen (70 §) ja erityinen huolenpito (71 §). (Valvira 2013b.)

3 Omavalvonta

Omavalvonnalla tarkoitetaan palvelujen tuottajien omatoimista laadun ja asiakasturvallisuuden varmistamista. Tämä tarkoittaa käytännössä omien laatuvaatimusten, lupien ja lainsäädännön toteutumisen seuraamista. (Pettinen ym. 2017, 5.) Lastensuojelulaitosten tulee noudattaa viranomais määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää, soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989, 7). Lasten käyttäytymisen valvonnan sekä rajojen asettamisen tulee perustua myönteiselle suhteelle lapsiin. Henkilökunnan kasvatustehtäviin kuuluu asettaa turvalliset, johdonmukaiset ja ymmärrettävät rajat lasten ja nuorten ei-toivotulle käyttäytymiselle. (Valvira 2013a.)

Omavalvonta on ollut lakisääteinen velvollisuus vuodesta 2012 yksityisissä palveluissa ja vuodesta 2015 myös julkisesti tuotetuissa palveluissa. Omavalvonnan merkitys laissa on selvä ja uuden huhtikuussa 2019 voimaan tulleen lastensuojelulain mukaan lastensuojelun on turvattava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. (Lastensuojelulaki 2019, 4§.) Pettinen ja Juntunen (2017, 5) kuvaavat aluehallintoviraston julkaisussaan omavalvonnan perustana olevan kirjallisen suunnitelman, jonka tarkoitus on ennakoita ja tunnistaa palveluissa esiintyvät epäkohdat sekä palveluiden onnistumisen kannalta epävarmat ja riskiä aiheuttavat tilanteet. Riskien realisoituessa omavalvontasuunnitelma varmistaa, että tilanteeseen pystytään reagoimaan pikaisesti tilanteen korjaamiseksi. Omavalvonta on siis osa toiminnassa toteutettavaa laadunhallintaa. Se korostaa toimintayksikön omaa vastuuta palvelujen asianmukaisuudesta ja laadusta.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuuksiin sekä lastenkodin kasvatustehtäviin kuuluu kertoa lapselle ymmärrettävällä tavalla hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja tuoda esille perustuslain takaamat perusoikeudet, kuten myös kansainvälisen lapsen oikeuksien sopimuksen oikeudet. 12-vuotiaalle lapselle on kerrottava hänen muutoksenhakuoikeudestaan itseään koskeviin päätöksiin ja mahdollisuudesta tehdä muistutus saamastaan kohtelusta. Muistutus tehdään kunnan tehtävään nimetylle viranhaltijalle. Tämän lisäksi lapsi tai nuori voi viedä asiansa kanteluna Eduskunnan oikeusasiamiehelle ja aluehallintovirastolle. Lapselle tulee antaa aluehallintoviraston, sosiaaliasiamiehen ja muiden laillisuusvalvojien yhteystiedot ja häntä on myös tarvittaessa avustettava asian hoidossa. (Valvira 2013a.)

3.1 Omavalvonta lastenkodissa

Lastensuojelulaitosten on valvottava sisäisesti toimintaansa. Säännöllinen kehittäminen, työnohjaukset, riittävä perehdyttäminen ja kouluttaminen parantavat merkittävästi lastenkodien arkea. (Valvira 2013a). Omavalvontasuunnitelma laaditaan yhteistyössä koko henkilökunnan kanssa ja päivitetään aina kun toiminnassa tapahtuu laatuun tai asiakasturvallisuuden vaikuttavia muutoksia. (Pettinen ym. 2010, 5). Omavalvontasuunnitelma tarkoittaa kirjallista kuvausta palvelujen laadun ja asiakasturvallisuuden varmistamiseksi. Omavalvontaan liittyy tiiviisti myös kehittämissuunnitelmat ja siihen käytettävät asiakirjat. Valviran määräyksen rinnalle on laadittu omavalvontasuunnitelman tekemistä ohjaava lomakepohja. Omavalvonnan tavoitteena on myös henkilökunnan jatkuva itsearviointi toimintaansa kohtaan. Henkilökunnan tulee kuulla asiakkaita ja omaisia sekä ottaa asiakaspalautteita huomioon toiminnan kehittämisessä. (Valvira 2014.)

Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaisuus ovat osa omavalvontaa ja niihin liittyvät käytännöt tulee kirjata omavalvontasuunnitelmaan. Omavalvontasuunnitelmaan kirjataan, kuinka yksikössä varmistetaan asiakkaiden asiallinen kohtelu ja miten asiakkaat voivat itse osallistua omavalvonnan laadun kehittämiseen. Lasten perusoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on osa lastensuojeluyksiköiden hoito- ja kasvatustehtävää ja laadukkaan sijaishuollon tärkeimpiä kriteerejä. Rajoitustoimenpiteiden käytön tulee perustua täsmällisiin ja tarkkarajaisiin laissa määriteltyihin edellytyksiin, joista lasten ja nuorten tulee olla tietoisia. (Penttinen ym. 2010, 10.) Lastensuojelulaitoksissa henkilöstö toteuttaa omavalvontaa toimimalla laadun ja asiakasturvallisuuden takaajana. Riskin toiminnalle voivat aiheuttaa vähäinen henkilökunta, perehdytyksen puute ja osaamisen vajeet. (Pettinen ym. 2017, 11.)

3.2 Hyvän kohtelun suunnitelma

Lakiuudistuksen (542/2019, 4§) esiin nostama *Hyvän kohtelun suunnitelma* vaatii palveluntuottajaa laatimaan yleisen hyvää kohtelua koskevan suunnitelman osana omavalvontasuunnitelmaa. Kyseessä on lastenkotitoimintaa yleisesti konkretisoiva kuvaus, jonka yksittäinen nuori voi hahmottaa suhteessa omiin kokemuksiinsa saamastaan hoidosta ja kasvatuksesta (Hoikkala & Pollari 2019, 5). Suunnitelman täytyy olla erillinen ja selkeä omakokonaisuutensa, joka arvioidaan ja tarkastetaan vuosittain. Säännös on velvoittava vain lastensuojelulaitoksille, mutta suunnitelman laatimista on hyvä harkita myös perhekodeissa ja ammatillisissa perhekodeissa. (THL 2019.)

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman on sisällettävä tiedot toimenpiteistä lasten ikätasoisesta itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, tukemiseksi. Suunnitelmassa on myös kuvattava, miten rajoitusten käytön yhteydessä huolehditaan kaikkien yksikössä olevien lasten turvallisuudesta. Suunnitelmaan kirjataan millä tavalla rajoitustoimenpiteet toteutetaan ja missä tilanteissa niitä voidaan käyttää. Lapsille on myös kerrottava heidän muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksistaan. (Lastensuojelulaki 4§.)

Laitokseen sijoitetuille lapsille on oltava mahdollisuus osallistua suunnitelman tekemiseen ja heitä on kuultava suunnitelman laatimisen ja tarkastamisen yhteydessä. Suunnitelma tulee arvioida ja tarkistaa vuosittain. Valmis suunnitelma käydään yhdessä läpi kaikkien yksikköön sijoitettujen lasten kanssa. Suunnitelma tulee sijoittaa laitoksessa kaikkien nähtävälle ja se lähetetään myös tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle kunnalle ja lasten asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille. (Lastensuojelulaki 542/2019, 61b§.)

Suunnitelman tarkoituksena on vahvistaa lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta. Avoinmuutta lisäämällä pyritään rajoitustoimenpiteiden käytön ennaltaehkäisyyn. Yhteinen ymmärrys yhteisistä säännöistä ja toimintatavoista voi parhaimmillaan vähentää rajoitusten käytön tarvetta. Lisäksi suunnitelman laatiminen yhdessä asiakkaiden kanssa toimii onnistuessaan myös koulutuksellisenä keskusteluna henkilöstölle. (THL 2019.)

4 Lastensuojelun laatusuositus

Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksia ja kohtelua on alettu viime vuosina tutkia erityisesti lasten hyvinvoinnin lisäämisen näkökulmasta. On tarpeen pohtia millaiset tekijät tukevat ja lisäävät hyvinvointia. Tulevaisuudessa on tavoitteena systemaattisesti vahvistaa ja kehittää lasten osallisuutta ja kuulemisen toteutumista sosiaalityön käytännöissä ja varata riittävästi tukea sekä ohjausta laadun vahvistamiseen. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 39.) Sijaishuollossa ollaan tiiviisti tekemisissä lapsen oikeusturvaan ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen liittyvien kysymysten parissa. Tällöin on jatkuvasti kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen oikeuksien sekä lapsen edun ja tarpeiden mukaisen sijaishuollon toteutumiseen. (Hoikkala ym. 2017,11.)

Suomen lastensuojelun laatusuosituksen antoivat ensimmäisenä Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto vuonna 2014. Lastensuojelua on sen jälkeen kehitetty yhteistyössä kuntien, maakuntien ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa tuotettiin vuosina 2016–2018 laatukriteerit sijaishuoltoon Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Lastensuojelun keskusliiton yhteistyönä. Kehittämiseen osallistui laajasti asiantuntijoita ja palveluntuottajia. Yhteiskehittämisen tuloksena laatusuosituksesta katsottiin tulevan kattavampi ja vaikuttavampi. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 12.)

Kananoja ja Ruuskanen (2018,71) painottavat sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussaan sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien sekä oikeusturvakeinojen tärkeyttä. Tiedottaminen on välttämätöntä tehdä lapsille ja nuorille ymmärrettävällä tavalla. Sijaishuollossa valvontaa ei pidä mieltää erillisenä ja ulkoapäin tulevana asiana. Eettisten periaatteiden tulee läpäistä kaikki lastensuojelutyön ja laatusuosituksen tavoitteet. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 11.)

4.1 Lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet

Lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet pohjautuvat Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan sosiaali- ja terveysalan eettisiin periaatteisiin. Ne täydentävät lastensuojelulakiin kirjattuja periaatteita. (ETENE 2013.) Lastensuojelussa tulee ottaa huomioon Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimukseen kirjatut lapsen oikeudet ja velvoitteet. Sopimus velvoittaa aikuiset ottamaan selvää, mitä lapset asioista ajattelevat ja antamaan lapselle mahdollisuuden vaikuttaa omaan arkeensa. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 12.)

Lastensuojelutyötä kehitettäessä ammattilaisten tulee tarkastella eettisten periaatteiden tarkoitusta työtehtävissään ja koko työyhteisössä. Sitouduttaessa lastensuojelutyötä ohjaaviin keskeisiin periaatteisiin, vahvistetaan oikeanlaisen tuen antamista oikeaan aikaan. Erityisesti asiakkaan ihmisarvoista kohtelua ja yksityisyyden suojaa korostetaan lastensuojelutyössä. Arjessa tämä tulee näkyviin yhdenvertaisena, syrjimättömänä ja kunnioittavana kohteluna. (Laatusuositus 2019, 13.)

Lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet on kirjattu lastensuojelulakiin (417/2007, 4§). Lastensuojelun *tulee edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia*. Sen tehtävänä on tukea vanhempia ja muita huoltajia lapsen hoidossa- ja kasvatuksessa sekä pyrkiä ehkäisemään perheen ongelmia. Havaittuihin ongelmiin tulee lisäksi puuttua riittävän ajoissa (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§.)

4.1.1 Lasten etu ja oikeudet

Lasten oikeuksista alettiin Suomessa puhua varsinaisesti vasta 1980-luvulta lähtien. Tätä ennen lapsen oikeudet määritteli pitkälti se mihin perheeseen lapsi sattui syntymään. Vasta vuonna 1984 lapsen ruumiillinen kurittaminen, alistaminen ja loukkaava kohtelu kiellettiin yksiselitteisesti lailla. (Lindgren 2000, 12.) Jokaisen kansalaisen perusoikeuksiin kuuluu yhdenvertaisuus sekä oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Perusoikeuksilla turvataan liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, omaisuuden suoja ja oikeusturva. (Saastamoinen 2010, 142–144.)

Lapsella on lain mukaan oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun sekä tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltoon. Lapsen etu on asetettava aina ensisijalle, kun arvioidaan ja toteutetaan lastensuojelua. Lapsen etu rakentuu monista lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeisistä asioista. Lastensuojelun työntekijöiltä edellytetään kokonaisvaltaista ja huolellista paneutumista lapsen elämäntilanteeseen. Tarvitaan aikaa luottamuksen rakentamiseen, jotta keskeiset laatua varmistavat tekijät vahvistuvat. Näitä tekijöitä ovat oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus, turvallisuus ja lastensuojelutoimien suhteellisuusperiaate. (Laatusuositus 2019, 14.)

Lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisesta on huolehdittava kaikissa sosiaalihuollon vaiheissa ja lapsella on oltava oikeus vaikuttamiseen omissa asioissaan (Hoikkala & Pollari 2019, 10). Lastensuojelussa keskeistä on nähdä lapsen etu, ei pelkästään tässä hetkessä, vaan myös tulevaisuudessa. Lasten oikeuksien yleissopimuksen mukaan sosiaalihuollon ja julkisen vallan on otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu. Lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien laitosten ja palveluiden on noudatettava viranomaisten antamia määräyksiä turvallisuudesta, terveydestä, henkilökunnan määrästä ja soveltuvuudesta. Lapsella

on oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevista asioissa. (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.)

4.1.2 Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen

Suomen perustuslain (731/1999, 7 §) mukaan jokaisella ihmisellä *on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen*. Perustuslaki kieltää henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisen ja vapauden riistämisen mielivaltaisesti (Valvira 2013a). Perusoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on hyvän sijaishuollon tärkeimpiä laatuksia sekä olennainen osa lastensuojeluyksiköiden hoito- ja kasvatustehtävää. Kasvatuskeinojen ja sääntöjen rikkomisesta aiheutuvien seurausten sekä lainmukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön välille on välttämätöntä tehdä selvä ero (Valvira 2013b.)

Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden toteutuminen ei tarkoita sitä, ettei lapsia voisi rajata ikätasonmukaisesti kasvatuksellisin perustein. Kasvatuksellisten rajojen tarkoituksena on kasvattaa ja auttaa lasta toimimaan yhteisön jäsenenä. Kasvatuksellisilla rajoilla ei puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan tällöin on kysymys lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä. (Valvira 2013a.)

Lastensuojelulaissa tuodaan selvästi esille, että *lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla* (Lastensuojelulaki 417/2007, 20§). Lapsen oikeus osallistua ja tulla kuulluksi on ensiarvoisen tärkeä. Päätös ei aina silti ole lapsen mielipiteen mukainen, mutta päätöksen tekijän on voitava perustella lapselle, miksi päätös on tehty vastoin hänen mielipidettään. (Valvira 2013a.)

Rajoitustoimenpiteiden käyttö rangaistuksina on ehdottomasti kielletty. Rajoitustoimenpiteistä valitaan aina lievin vaihtoehto ja sen käyttö lopetetaan heti, kun on mahdollista. Rajoituksia ei voida perustella laitoksen säännöillä, koska perusoikeuden rajoittaminen perustuu lakiin. (Valvira 2013a.) Rajoitustoimenpiteillä puututaan lapsen perusoikeuksiin, jotka on säädetty perustuslaissa. Perustuslaki (731/1999) turvaa kansalaisten erittäin tärkeät oikeudet. (Saastamoinen 2010, 142.)

4.2 Vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri

Päätöksenteon ja kehittämistyön tulee perustua lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Tehtyjä ratkaisuja täytyy kuvata ja arvioida lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta. Palve-

luista vastaavien organisaatioiden ja myös yksittäisten työntekijöiden on huolehdittava palveluista tiedottamisesta lapsille, nuorille ja vanhemmille ymmärrettävällä tavalla. Palautetta ja kokemuksia kerätään kehittämistyön tueksi arjessa. Asiakaskohtaisen työskentelyyn tarvitaan ympäröivän organisaation, johdon sekä poliittisten päätöksentekijöiden johdonmukaista tukea. (Laatusuositus 2019, 16.)

Toimintakulttuurin muutos kohti osallisuutta ja lapsilähtöistä työskentelyä on toteutettavissa yhteiskehittämisen avulla. Asiakkaiden ei ajatella olevan vain palveluiden kohteina, vaan myös merkittävänä lisäarvona kehittämistyössä. Tällöin he ovat alusta alkaen mukana suunnittelemassa tarpeitaan ja toiveitaan vastaavaa palvelua. (Pöyry-Lassila 2017, 25.)

Suomen hallitus käynnisti 2016 Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman, jonka tavoitteeksi asetettiin lasten ja perheiden palvelujen kokonaisvaltainen uudistaminen. Muutosohjelman myötä syntyi esitys systeemisestä lastensuojelun toimintamallista, joka on suomalaiseseen lastensuojelujärjestelmään sovitettu versio alun perin Lontoossa kehitetystä Reclaiming Social Work -mallista (myös ns. Hackneyn malli). (Lahtinen ym. 2017.)

Systeemisen mallin perusideana on *vahvistaa lastensuojelutyötä tuomalla lastensuojelun kaikille tasoille uudenlaista systeemistä osaamista ja toimintakulttuuria* (Lahtinen ym. 2017, 16). Oleellista on huomion kiinnittäminen ihmisten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Suomalaisessa mallissa keskeistä on toiminnan läpäisevä systeeminen ajattelu, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen. Työskentelyn ytimessä on kunnioittava, dialoginen ja ratkaisukeskeinen vuorovaikutus, minkä lähtökohtana ovat koko perheen sekä erityisesti lapsen ja nuoren kokemukset. Tämä tarkoittaa avointa, kysyvää ja kuuntelevaa keskustelua, jossa perhe on aktiivisesti mukana. (Aaltio ym. 2019, 25.)

4.3 Lasten ja nuorten osallisuus

Osallisuus on keskeinen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain periaate, jonka mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen itseään koskevissa asioissa. Lapsella on oikeus saada tietoa, oikeus esittää mielipiteensä ja oikeus tulla kuulluksi (Hoikkala & Pollari 2019, 10). Nivalan ja Rynnäsen (2013, 24) mukaan osallisuus merkitsee tunnetta, joka muotoutuu vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Se merkitsee mahdollisuutta elää omannäköistä elämää ja määritellä millaiseen toimintaan ja palveluun osallistuu. Osallisuuteen liittyy yksilön aktiivinen rooli yhteisönsä toiminnassa ja kehittämisessä. (Hotari ym. 2009, 117.)

Oleellista osallisuuden lisäämisessä ovat vuorovaikutustilanteet ja kohtaamiset asiakkaiden ja henkilökunnan välillä (Sauramäki 2015,1). Lasten ja nuorten osallistuessa vaikuttamistoimintaan, on aina arvioitava toiminnan eettisyyttä lapsen ja nuoren näkökulmasta. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tukevilla rakenteilla on suuri merkitys osallistumismahdollisuuksien turvaamisessa. (Hipp ym. 2018.) Osallisuus on vaikuttamista itselle tärkeisiin asioihin. Osallisuus vaikuttaa vahvasti ihmisen hyvinvointiin ja kokemus osallisuudesta tuo turvallisuutta ja uskoa omiin mahdollisuuksiin. Osallisuus on ennen kaikkea kuulluksi tulemista. (Pettinen ym. 2010, 5.)

Osallisuuden vahvistaminen on olennainen tekijä vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämisessä. Ollakseen osallinen täytyy voida kokea ja luottaa siihen, että tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksensä käsiteltävään asiaan. Lapsen ja nuoren tulee saada tieto hänelle ymmärrettävässä muodossa ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon lapsen edun mukaisella tavalla. Lasten ja nuorten on tiedettävä kehen voi olla yhteydessä asioissaan ja siitä kuka esimerkiksi on hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä ja miten hänet tavoittaa. Kokemus osallisuudesta on yksi sijoitettujen lasten hyvinvoinnin keskeisimpiä tekijöitä. Lapsen osallisuutta niin arjessa kuin hänen elämäänsä liittyvässä päätöksenteossa on pyrittävä vahvistamaan. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 18.)

Osallisuusmahdollisuuksien luominen lapsille ja nuorille on aikuisen velvollisuus ja oikeus. Edellytyksenä ovat työntekijöiden henkilökohtaiset valmiudet, kuten kyky kohdata, kuulla ja huomioida lapsi yksilönä. Osallisuus toteutuu aidoista vaikuttamis- ja toiminta mahdollisuuksista omaa elämää koskevissa asioissa, ei ainoastaan oikeudesta osallisuuteen. (Hotari ym. 2009, 118–119.)

Thomas (2002, 174–176) kuvaa osallisuuden ulottuvuuksia olevan kuusi. Niitä ovat mahdollisuus valita, saada tietoa, vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään, saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Terveiden ja hyvinvoinnin

laitos (THL 2016) pohjaa Lastensuojelun käsikirjassa näiden lapsen osallisuuden ulottuvuuksien kautta osallisuuden pääperiaatteita lastensuojelussa. Lapsella on oltavamahdollisuus osallistua tai kieltäytyä osallistumasta johonkin tilanteeseen, jos se on hänelle vaikeaa.

Myös kieltäytyminen on yksi osallisuuden muoto. Lapsella on oltava mahdollisuus saada itseään koskevia tietoja kehitystason mukaisesti ja ymmärrettävästi. Lapselle on kerrottava hänen roolinsa eri tilanteissa ja ennen kaikkea hänen oikeutensa. Lapsille tulee luoda mahdollisuuksia vaikuttaa eri prosessien kulkuun ja ajatusten ilmaisemiseen. Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä enemmän hänellä tulee olla mahdollisuus tehdä omaa elämänsä koskevia päätöksiä. Työntekijöiden tehtävä on kannustaa lasta ilmaisemaan mielipiteensä. (THL 2016.)

Osallisuuden mahdollistamiseksi aikuisen asennoituminen lasten osallisuuteen on ensiarvoisen tärkeää. Jos lapsen osallistumisen nähdään vaarantavan lapsen hyvinvoinnin, ei häntä oteta mukaan keskusteluun ja päätöksentekoon. Kyynisessä lähestymistavassa aikuiset näkevät lapsilla olevan liikaa valtaa ja heidän olevan kykenemättömiä kantamaan vastuuta. Kun taas arvosidonnaisessa lähestymistavassa lapsen osallisuutta pidetään lapsen oikeutena. Tällöin tehtävänä nähdään osallistumisen mahdollistaminen ja tukeminen. (Thomas 2002, 171.)

5 Yhteiskehittäminen

Yhteiskehittämisellä tarkoitetaan työtettä, jossa palvelujen käyttäjät ovat mukana palvelujen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Yhteiskehittämisen käynnistyskeinoja ovat muun muassa asiakasraadit ja kokemusasiantuntijatoiminta. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) vaatimus asiakaslähtöisyydestä ja osallisuudesta on vahvana lähtökohtana, ja yhteiskehittäminen on yksi keino vastata näihin vaatimuksiin. Asiakasosallisuus haastaa asiantuntijat ja ammattilaiset käyttämään osallistavia ja yhteistoiminnallisia lähestymistapoja palveluiden kehittämisessä. (Pöyry-Lassila 2017, 25.)

Yhteiskehittäminen on alun perin tuote- ja palvelumuotoilun toimintamalli kohti käyttäjälähtöistä ajattelua. Käyttäjälähtöisessä mallissa käyttäjät tai muut sidosryhmät osallistuvat aktiivisesti palvelun suunnitteluun. Sidosryhmät nähdään tasavertaisina kumppaneina. (Koskinen 2018, 118.) Oleellista on, että asiakkaille tarjoutuu mahdollisuus osallistumiseen, toimijuuteen ja vaikuttamiseen. Tällainen menettely edellyttää onnistuakseen asiantuntijoilta ja työntekijöiltä uudenlaista suhtautumis- ja vuorovaikutustapaa. (Hietala ym. 2018, 4.)

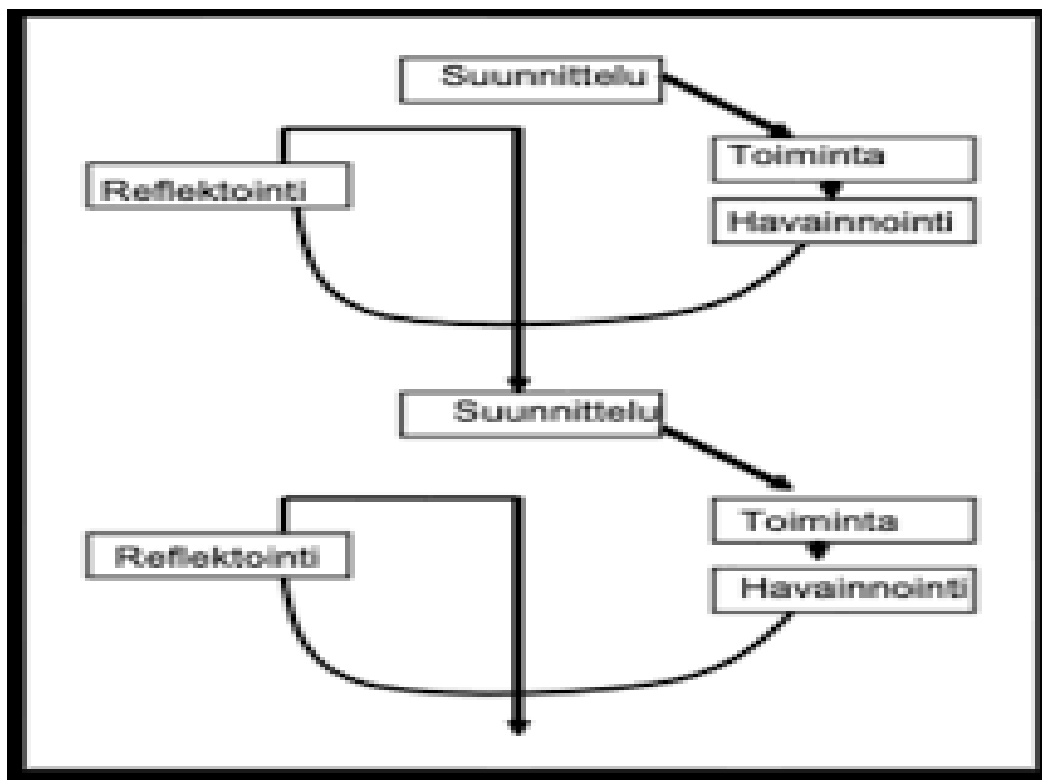
Yhteiskehittämisellä käyttäjät halutaan sitouttaa palveluun ja tuoda se heitä lähelle. Koskinen (2018, 119) mukaan tämä lisää palvelun luotettavuutta ja myönteisyyttä sitä kohtaan. Työskentely voi tapahtua osana työpajakäytäntöä tai palvelujen arjessa, pakottomassa ja spontaanissa vuorovaikutuksessa asiakkaiden ja ammattilaisten välillä. Ammattilaisten osallistuminen yhteiskehittämiseen yhdessä asiakkaiden kanssa voidaan nähdä myös vahvistavan perinteiseen ammatillisuuteen liittyviä mahdollisuuksia. Yhteiskehittämiseen osallistuessaan työntekijä voi saada syvempää käsitystä asiakkaan tilanteen monitahoisuudesta. (Bertilsson 1990.) Parhaimmillaan yhteiskehittäminen voi käynnistää kaikissa osallistujissa oppimisprosesseja. Toiminnan ja luovuuden kautta pääsee helpommin lähelle toista ihmistä, jolloin syvempi asiakassuhde ja luottamus mahdollistuvat myös työntekijälle. (Hietala ym. 2018, 51.)

5.1 Toimintatutkimus

Heikkisen (2010, 17) mukaan toiminnallisessa kehittämistyössä tehtävänä on herättää keskustelua ja rohkaista asioiden muutokseen kehittämisen mahdollistamiseksi. Toiminnallinen kehittämistyö perustuu työelämälähtöiseen toimeksiantoon. Siinä tuotetaan kehittämisehdotuksia toimeksiantajalle ja/ tai luodaan tuotos.

Kuviossa yksi on esitetty toimintatutkimuksen spiraalimalli, jonka mukaisesti kehittämistyötä viedään eteenpäin. Toikon ja Rantasen (2009, 67) mukaan toimintatutkimus etenee spiraalimallissa, jossa suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi vuorottelevat. Kehittämistyö

etenee uusilla kehillä, joissa edellisen vaiheen tuotos arvioidaan uudelleen. Reflektiivisyys, arviointi ja vuorovaikutus ovat mallissa tärkeintä. (Salonen 2018, 15.)

Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraalimalli

(Toikko & Rantanen 2009, 67)

5.2 Työpaja työskentely

Työpaja työskentelyllä tarkoitetaan toimintaa, jossa ryhmä ihmisiä kokoontuu työskentelemään yhdessä tietyn aihepiirin tai asian kanssa (Tanner 2016, 10). Työpaja on keskeinen työskentelymuoto yhteiskehittämisessä. Työpaja on hyvä keino silloin, kun tavoitellaan uusien ideoiden tuottamista, laajempaa ymmärrystä tai muiden toimenpiteiden arvioimista ja suunnittelua. Yhteiskehittämisen idea konkretisoituu siinä, että työpajaan kutsutuilla henkilöillä on jo aikaisempaa tietoa ja kokemusta tilanteesta. (Koskinen 2018, 156.)

Ottamalla lapset ja nuoret mukaan kehittämistyöhön, työntekijät voivat ymmärtää paremmin lastensuojelun työn todellisuutta asiakkaiden näkökulmasta. Arkeen tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä, joilla edistetään lasten ja nuorten osallistumista sekä kokemustiedon hyödyntämistä. (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 20.) Yhteiskehittämisessä rakennetaan tietoisesti ja tavoitteellisesti palveluiden asiakaslähtöisyyttä (Pöyry-Lassila 2017, 26).

6 Toimintapäivä

6.1 Työn tavoite ja tarkoitus

Hoikkalan ja Pollarin (2019, 7) on välttämätöntä ottaa nuoret mukaan luomaan yhteistä ymmärrystä lastenkotitoiminnan kuvauksesta. Suunnitelmana oli toteuttaa omavalvontaan osallistava toimintapäivä lastenkodissa yhdessä lasten, nuorten, henkilökunnan sekä mahdollisesti vanhempien kanssa. Tarkoituksena oli toteuttaa päivä työpajatyöskentelyn menetelmiä käyttäen.

Toiminnallisen yhteiskehittämisen tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa lastenkodin kanssa tiiviissä yhteistyössä toimintapäivä, jolla vahvistetaan omavalvontatietoutta nuorille ymmärrettävällä tavalla. Tässä toiminnallisessa kehittämistehtävässä kohteena oli 15 paikainen lastenkoti, joka on tarkoitettu huostaanotetuille lapsille ja nuorille. Lastenkoti edustaa laitoshoidon muotoa, jonka tarkoituksena on tarjota lapsille ja nuorille kuntouttavaa ja turvallista arkea.

Tavoitteet:

- 1) Osallistaa nuoria pohtimaan *Omavalvonnan ja Hyvän kohtelun suunnitelman* sisältöä ja merkitystä
- 2) Kerätä tietoa nuorten oman omavalvonnan luomiseksi virallisen omavalvonnan liitteeksi lastenkodin käyttöön
- 3) Luoda yhteistä keskustelua lapsen oikeuksien toteutumisesta ja siten kehittää laadukasta sijaishuoltoa

Kehittämistyön pohjana toimi Lastensuojelukeskusliiton opas: *Meidän oma valvontasuunnitelma; Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa*. Oppaan materiaali on tuotettu hankkeessa, jossa tarkoituksena oli luoda omavalvontasuunnitelmasta versio, jonka nuoret ymmärtävät, ja etsiä keinoja nuorten omavalvontaa koskevan tietouden vahvistamiseen. (Hoikkala & Pollari 2019, 7). Oppaan innoittamana lastenkodin esimies esitti toiveen työskentelymallin tuomisesta lastensuojelulaitokseen, jossa kehittämistyöntekijät ovat työsuhteessa. Käytännössä tämä tarkoitti toimintapäivän suunnittelusta sisältöineen lastenkodille omavalvontaa liittyvistä teemoista. Toimintapäivästä koottu tieto oli tarkoitus jättää hyödynnettäväksi lastenkodin omavalvontasuunnitelman liitteeksi tulevaan lasten ja nuorten omaan omavalvontaan ja osaksi hyvän kohtelun suunnitelmaa.

Yhteiskehittämistyönä toteutetussa toimintapäivässä oli tarkoituksena avata lapsille ja nuorille käsitteitä ja kuvata lastenkotityön ydintä. Suunnitelmana oli motivoida ja osallistaa lapsia ja nuoria oikean tiedon pariin sekä lisätä läpinäkyvyyttä ja yhteistä ymmärrystä. Rädyn (2015, 186) mukaan osallisuuden varmistamisessa tärkeäksi asiaksi nousee yhdessä tehty suunnitelma tavoitteiden toteuttamiseksi. Mitä tärkeämmästä lapsen elämään liittyvästä asiasta on kysymys, sitä enemmän painoarvoa lapsen mielipiteelle tulee antaa.

Seuraavassa kuviossa 2 on esitetty kehittämistyönvaiheet ideoinnista arviointiin. Toteutuksen aikana havainnoitiin ja refleктоitiin toimintaa käytännön aikana ja sen päätyttyä.

AIKA	AIHE	
IDEOINTIVAIHE		
12/2019	Keskustelut esimiehen kanssa. Idean esittäminen	Opinnäytetyön toimintasuunnitelma
01/2020	Ideointia, perehtymistä	Aikataulusta sopiminen, aiheen esittely
SUUNNITTELUVAIHE		
02/2020	Suunnittelua, valmistelua	Lupa-asiat, saatekirjeet, suostumukset, Eettinen työryhmä
04/2020	Suunnitelman muutos, ja lisäsuunnitelmat	Aikataulun uudelleen järjestäminen Korona takia. Suunnitelmien uudelleen järjestäminen.
05/2020	Keskustelut lasten kanssa Sidosryhmien mukaan kutsuminen (sosiaalityöntekijät) Arviointia	Oma-avontaan perehtyminen ja aiheen esittely Yhteistyötahot Kutsut
TOIMINTAVAIHE		
06/2020	Aiheen työstämistä lasten kanssa	Hyvän kohtelun suunnitelma ja oma-avonta
06/2020	Toimintapäivä 25.6.2020	Työpajapisteet <ul style="list-style-type: none"> - Aivoriihi - tietokilpailu - yhdistelytehtävä - kahvila - yleiset tavoitteet
ARVIINTIVAIHE		
06/2020	Palautteen keräys	Kirjallinen ja suullinen palaute toimintapäivästä
07/2020	Opinnäyteraportin kirjoittaminen	Opinnäytetyöprosessin arviointi

Kuvio 2. Kehittämistyönvaiheet

6.2 Työskentelyn aloittaminen

Toiminnallisen kehittämistyön suunnitteluvaihe alkoi loppuvuodesta 2019, kun lastenkodin esimies ehdotti lastensuojelukeskusliiton julkaiseman oppaan pohjalta tehtävää nuorten osallisuutta tukevaa toimintapäivää omavalvonnan kehittämiseksi. Alustavana suunnitelman oli kutsua nuoret koolle pohtimaan lastenkodin omavalvontasuunnitelmaa ja kertomaan kokemuksistaan sen suhteen. Maailmanlaajuisen poikkeuksellisen Covid19 tilanteen vuoksi alkuperäiset suunnitelmat muuttuivat merkittävästi. Tutkimusluvan hakeminen ja saaminen viivästyivät, kuten myös työskentelyn aloittaminen.

Ensivaiheen työskentelyn ideoinnissa pyrittiin miettimään keinoja nuorten osallistamiseksi itse toimintapäivän toteutukseen. Suunnitelmana oli koota nuoret yhteen ja käydä keskustellen läpi työskentelyn tarkoitus ja hakea ideoita toimintapäivän toteutukseen. Nuorilta oli tarkoitus kerätä ylös ajatuksia ja toiveita sekä mahdollista halukkuutta osallistua toimintapäivän järjestämiseen. Edellytyksenä oli kohtaava ja kunnioittava asenne sekä vapaaehtoisuus. Tarkoituksena oli toteuttaa ensivaiheen keskustelu mahdollisimman avoimin mielin ottaen huomioon lapsilta nousevat ajatukset. Nämä ajatukset oli tarkoitus kirjata ylös ja käyttää niitä toimintapäivän suunnittelun perustana.

Toimintapäivän kestoksi rajattiin maksimissaan neljä tuntia ja toteutus suunniteltiin tapahtuvaksi lastenkodin tiloissa. Työvuorossa olevat ohjaajat osallistuisivat tarvittaessa työpajojen vetämiseen. Alustavasti oli ajateltu, että käytettävissä olisi myös kaksi lastenkodin kokemusasiantuntijaa, sekä lasten vanhempia, mutta Covid19- tilanteen vuoksi tästä ajatuksesta luovuttiin. Myös muiden sidosryhmien, kuten sosiaalityöntekijöiden paikalle kutsumista suunniteltiin. Lopulta päädyttiin ratkaisuun, että kehittämistyöntekijät kävisivät nuorten kanssa henkilökohtaisten keskustelujen kautta tavoitteet ja tarkoituksen työlle sekä yhteistä ideointia työskentelyn jatkolle.

6.3 Toimintapäivän suunnitelma

Alustavana ajatuksena oli suunnitella toimintapäivään kolme työskentelypistettä, joiden toimintamenetelmät mietittäisiin nuorten kanssa pidettyjen henkilökohtaisten keskustelujen jälkeen. Nuorille kerrottiin henkilökohtaisesti toimintapäivän tavoitteista ja tarkoituksesta ja esitettiin saatekirjeet. Lasten vanhempiin oltiin yhteydessä ja kerrottiin toiminnan periaatteista. Työskentely mahdollistui nuorten kanssa helposti, sillä molemmat kehittämistyöntekijät olivat työsuhteessa kyseiseen lastenkotiin. Keskeiset työskentelyperiaatteet olivat vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja nuorten anonymiteetin kunnioittaminen.

Nuorten kanssa käydyissä henkilökohtaisissa keskusteluissa käytiin läpi lyhyesti omavalvontasuunnitelmaa ja nuorten tietoutta siitä. Tietämys paljastui hyvin vähäiseksi. Suurin osa lapsista ja nuorista ei osannut kertoa mistä tarvittaessa löytävät omavalvontasuunnitelman ja mitä se sisältää. Keskusteluihin osallistui kuusi lasta tai nuorta, jotka kaikki ilmaisivat halunsa olla mukana toimintapäivän suunnittelussa. Osallistuneet nuoret vaikuttivat olevan aidosti kiinnostuneita omista oikeuksistaan ja ilmaisivat halunsa osallistua yhteiseen tekemiseen. Henkilökohtaisissa keskusteluissa kehittämistyöntekijät esittelivät nuorille valmiiksi ideoimiaan ajatuksia ja ehdotelmia toimintapisteistä toiminnan tueksi. Alustavat teemat toimintapäivän työpisteisiin nousivat lastenkodin hyvän kohtelun suunnitelman pohjalta ja aiheista, joita laki edellyttää lapsille kerrottavan ja selvennettävän. Valvira (2013b) korostaa lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden merkityksen selvittämisen tärkeyttä lapsille ja nuorille. Lapsilla on oltava ymmärrys rajoitustoimenpiteiden tarkoituksesta ja siitä, että niiden käytön tulee perustua lakiin.

Aloitus- ja suunnitteluvaiheen jälkeen esivaiheessa suunnitelmassa oli käydä läpi nuorten kanssa nykyisen omavalvonnan sisältöä ja ymmärrettävyyttä. Hoikkalan ja Pollarin (2019, 19) mukaan yhteinen työskentely voi tarjota mahdollisuuden vahvistaa yhteistä ymmärrystä lastenkodin toiminnasta, kuten esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden toteuttamisesta. Lastenkodin ohjaaja ohjeistettiin avustamaan lapsia ja nuoria toimintapäivän tehtävien suunnittelussa ja ideoinnissa. Aikaa alustavalle työskentelylle ja keskusteluille ennen toimintapäivää oli kaksi viikkoa. Lapset ja nuoret osallistuivat kukin haluamallaan panoksella toimintapäivän toimintapisteiden rakentamiseen. Työpajojen tarkoituksena oli, että nuoret itse tuottavat tietoa toisilleen. Tietopohjan vahvistamiseksi toimintapäivään kutsuttiin myös lastenkodin lasten sosiaalityöntekijöitä, joista kolme lupautui paikalle. Suunnitteluvaiheen tärkeimpiä tavoitteita oli lisätä keskustelua lasten ja nuorten sekä lastenkodin ohjaajien välillä omavalvonnasta, lasten oikeuksista ja hyvän kohtelun suunnitelman sisällöstä. Hietalan ym. (2018, 21) mukaan vain riittävän avoin tila mahdollistaa osallistumisen yhteiskehittämisen lähtökohdista käsin.

6.4 Toimintapäivän työskentelypisteet

Kehittämistyöntekijät laativat ohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä varten toimintapäiväksi kirjallisen ohjeistuksen (Liite1). Toimintapisteitä rakennettiin lopulta neljä kappaletta erilaisin sisällöin. Ajatuksena oli, että jokaisessa toimintapisteessä on ohjaaja, joka kokoaa keskusteluista, toiminnasta ja ajatuksista muistiota ylös lastenkodin käyttöön omavalvonnan ja hyvänkohtelun suunnitelman kehittämistä varten. Jokaisella toimintapisteellä toimi myös sosiaalityöntekijä suunnitelman mukaisesti. Kehittämistyöntekijät ohjeistivat lisäksi henkilökohtaisesti toimintapisteillä toimivat lastenkodin ohjaajat. Toimintapisteistä haluttiin sisällöltään

toisistaan poikkeavia ja nostaa niissä esille Lastensuojelun keskusliiton hankkeen keskeisiä elementtejä, joilla omavalvonta saadaan palvelemaan lastenkodin arkea käytännössä. Näitä elementtejä ovat nuorten osallisuus, avoin keskustelu ja yhteisen ymmärryksen löytäminen keskustelemalla sekä asioiden ymmärrettävä kirjaaminen (Hoikkala & Poltari 2019, 3). Oleellisinta työskentelyn alussa oli keskustelun herättäminen ja nuorten osallistaminen yhteiseen tekemiseen.

Toimintapäivästä haluttiin luoda lapsille ja nuorille mahdollisimman omannäköinen, rento ja ”matalan kynnyksen” tapahtuma. Tästä syystä lapset ja nuoret kiersivät toimintapisteitä joko yksin tai pareittain. Tarvittaessa mukana oli myös lastenkodin ohjaaja. Kehittämistyöntekijöiden tehtävänä oli tehdä osallistujille toiminnasta mahdollisimman jouhevaa ja olla puutumatta liikaa sisältöön.

6.4.1 Aivoriihi

Aivoriihi- pisteen tavoitteena oli tuoda esille ajatuksia ja ideoita millaista paras mahdollinen elämä lastenkodissa olisi, ja mitkä asiat lasten näkökulmasta ovat sitä parasta sijaishuoltoa rakentamassa. Pöyry-Lassilan (2017, 25–26) mukaan osallisuuden lisääminen ja lapsilähtöinen työskentelyä mahdollistuu, kun lapset ja nuoret ovat alusta alkaen mukana suunnittelemassa palvelua, jonka on tarkoitus vastata heidän tarpeitaan ja toiveitaan.

Tavoitteena oli tuoda esiin uusia kehittämistoiveita ja herätellä toimintapäivän prosesseihin. Seinälle jaoteltiin neljä fläppi-taulua eri otsikoin. Lapset ja ohjaajat kirjoittivat todellisia asioita tai toiveita siitä mikä olisi parasta, jos voisi päättää mitä vain. Ohjeistusta ei rajattu liian jäykästi, jotta yllättäviä ajatuksia voisi nousta esille. Myös kuvia sai käyttää kirjoituksen tukena.

6.4.2 Tietokilpailu

Tietokilpailun tavoitteena oli saada lapset kiinnostumaan ja perehtymään ennakkoon omavalvontasuunnitelmaan sekä Hyvän kohtelun suunnitelmaan. Tämä toteutui paneutumalla tietokilpailukysymysten tekemiseen ja lisäämällä arjessa keskustelua teeman ympärillä lasten ja ohjaajien välillä. Molempien suunnitelmien tarkoituksena on tukea lasten itsemääräämisoikeutta sekä luoda avoimuutta ja yhteisymmärrystä yhteisistä säännöistä ja toimintatavoista. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL 2019) tuo esille näkemyksen, jonka mukaan suunnitelmien laatiminen yhteistyössä henkilöstön ja asiakkaiden kanssa tuottaa onnistuessaan avoimen kasvatuksellisen keskustelun lisäksi myös koulutuksellista keskustelua henkilöstölle.

Kolme lasta osallistui tietokilpailun kysymysten tekemiseen perehtymällä omavalvonnan ja hyvän kohtelun suunnitelmien sisältöihin. Tietokilpailu pidettiin toimintapäivän yhteydessä, jossa lastenkodin ohjaaja ja sosiaalityöntekijä kävivät osallistuvien lasten ja nuorten kanssa henkilökohtaisesti läpi vastauksia samalla aiheen teemoista keskustellen.

6.4.3 Rajoitustoimenpiteet -yhdistelytehtävä

Yhdistelytehtävän tarkoituksena oli avata rajoitustoimenpiteiden sisältöä ja auttaa lapsia hahmottamaan miten ja miksi sijaishuollossa heidän itsemääräämisoikeuttaan voidaan rajoittaa. Lasten perusoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on osa lastenkotien kasvatustehtävää ja yksi laadukkaan sijaishuollon tärkeimpiä kriteerejä. Penttisen ym. (2010, 10) mukaan rajoitustoimenpiteiden käytön tulee perustua aina täsmällisiin ja tarkkarajaisiin laissa määriteltyihin edellytyksiin, joista lasten ja nuorten tulee olla tietoisia. Tavoitteena oli luoda aiheen ympärille luontevaa keskusteluyhteyttä sosiaalityöntekijöiden ja lasten välillä rajoitustoimenpiteistä ja myös mahdollisista muista teemoista. Tehtävänä oli suorittaa yhdistelytehtävä erilaisista väittämistä, rajoitustoimenpiteiden suhteen. Lapsia pyrittiin osallistamaan yhdistelylappujen tekemiseen ja valmisteluun. Tämä mahdollisti luontevaa keskustelua aiheen ympärillä ohjaajien kanssa ennakkoon arjessa. Toimintapisteessä lapset yhdistelivät tehtäviä ja saivat halutessaan kysyä sosiaalityöntekijöiltä tarkentavia kysymyksiä aiheesta.

Tarkoituksena oli, että lapsille jäisi laajempi ymmärrys rajoitustoimenpiteiden käytöstä heidän hyvinvointinsa turvaamiseksi. Tavoitteena oli myös synnyttää luontevampaa keskusteluyhteyttä sosiaalityöntekijöiden ja lasten välille. Keskusteluissa syntyneet ajatukset kirjattiin ylös ja niiden hyödyntämistä mietitään tulevissa lastenkodin palaverissa.

6.4.4 Turvallisuus lastenkodissa

Turvallisuus teeman tavoitteena oli luoda lapsille ja nuorille informatiivinen video aiheella *turvallisuus lastenkodissa*. Tarkoituksena oli, että lapset ja nuoret ymmärtäisivät moninaisemmin, mistä turvallisuudessa lastenkodissa on kyse, miksi se on tärkeä huomioida ja kuinka he voivat siihen itse myös vaikuttaa. Lastensuojelulain (4§) mukaan hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tietoa siitä, miten esimerkiksi rajoitusten käytön yhteydessä huolehditaan kaikkien yksikössä olevien lasten turvallisuudesta.

Tarkoituksena oli motivoida ja osallistaa nuoria suunnittelemaan, osallistumaan tai tekemään informatiivinen video, jossa käydään läpi teemaa turvallisuus lastenkodissa. Ajatuksena oli, että ohjaajat osallistuvat tarvittaessa videon tekoon ja auttavat hyvän kohtelun

suunnitelman pohjalta aiheen ideoinnissa ja suunnittelussa. Valmis tuotos oli tarkoitus esittää toimintapäivässä talon muille lapsille ja nuorille, sosiaalityöntekijöille sekä lastenkodin ohjaajille.

Aiheen ympärille nousseesta keskustelusta oli tarkoitus poimia ajatuksia ja huomioita ylös ja kirjata niitä. Lasten esiin nostamat huomiot saatetaan henkilökunnan tietoon henkilökuntapalaverissa ja hyödynnetään lastenkotitoiminnan kehittämisessä. Lopulta tuotoksena syntyi äänitiedosto teemalla turvallisuus. Äänitiedoston tekoon osallistui yksi nuori. Äänitiedostoa voidaan esittää myöhemmin esimerkiksi lasten vanhemmille.

6.4.5 Toimintapäivään osallistuminen

Koko toimintapäivän kattavana tavoitteena oli toimintapäivän aikana luoda foorumia ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja lastenkodin henkilökunnan väliselle yhteiselle keskustelulle ja todellisuudelle hyvästä kohtelusta ja omavalvonnasta sijaishuollossa. Sauramäen (2015, 1) mukaan oleellista osallisuuden lisäämisessä ovat vuorovaikutustilanteet ja kohtaamiset asiakkaiden ja henkilökunnan välillä.

Toimintapäivän tarkoituksena oli osaltaan kerätä lapsilta ajatuksia ja ideoita heidän näkökulmastaan sekä saattaa heitä myös oikean faktatiedon pariin. Tavoitteena oli myös madaltaa kynnystä keskusteluille ja tuoda lähemmäs sosiaalityöntekijöitä ja lastenkodin esimiestä lapsille. Tämä mahdollistettiin luomalla lastenkotiin ”kahvila”, jossa seurattiin aiheeseen mietittyjä videoita ja keskusteltiin teemoista kahvin ja herkuttelun lomassa. Pettinen ym. (2010, 5) kuvaavat osallisuuden vaikuttavan vahvasti ihmisen hyvinvointiin ja kokemukseen osallisuudesta ja luovan turvallisuutta ja uskoa omiin mahdollisuuksiin.

6.5 Toimintapäivän arviointi ja kehittämisideat

Tavoitteena oli osallistaa nuoria pohtimaan omavalvonnan ja hyvän kohtelun suunnitelman sisältöä ja merkitystä. Toimintapäivään osallistui lopulta viisi nuorta. Osallistumismäärä oli sen hetkiseen tilanteeseen hyvä ja mukana olevat nuoret osallistuivat aktiivisesti niin suunnitteluun kuin myös itse toimintapäivän toteutukseen. Lastenkodin lapset ja nuoret saatiin toimintapäivän avulla yhteisesti omavalvontakysymysten äärelle yhteistä tietopohjaa vahvistaen. Lasten ja nuorten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella tultiin johtopäätökseen, että nuorilla on halua olla mukana heitä koskevissa asioissa, mutta tämänhetkinen *omavalvontasuunnitelma* tai *hyvän kohtelun suunnitelma* ei sellaisenaan ollut millään lailla kiinnostava tai kutsuva. Lapsille ja nuorille ymmärrettävän omavalvontasuunnitelman tulee olla varsinaista suunnitelmaa lyhyempi ja huomattavasti konkreettisempi. Sen tulee kuvata lasten ja nuorten arkea tarkasti ja totuuden mukaisesti. Sama havainto tuli esille Hoikkalan

ja Pollarin (2019, 19) hankeraportissa. Omavalvontasuunnitelman tulisi olla elävä, käytössä kuluva ja uusiutuva asiakirja. Hyvin toimiessaan ja hyvin käytettynä sen merkitys tunnustetaan. (Hoikkala & Pollari 2019, 13.) Kirjoitetun omavalvonta suunnitelman tulee olla nykyistä selväsanaisempi ja kuvaavampi, ja myös tekstin asetteluun on hyvä kiinnittää huomiota.

Toisena tavoitteena oli kerätä tietoa nuorten oman omavalvonnan luomiseksi virallisen omavalvonnan liitteeksi lastenkodin käyttöön. Toiminnallinen kehittämistyö tuotti tietoa käytäntöjen kehittämiseksi. Hietala ym. (2018, 21) kuvaavat tällaisen luovan parhaimmillaan pohjaa, joka sävyttää tapaa tehdä töitä ihmisten välisissä suhteissa vuorovaikutuksen keinoin. Tilanteissa pohditaan ja keskustellaan ulkoa annetun ja paineistetun tavoitteenasettelun sijasta osallistujien kannalta kiinnostavista ja mieleen nousevista aiheista ja unelmista. Huomionarvoista toimintapäivässä oli, että vaikka lapset ja nuoret vaikuttivat melko tietämättömiltä virallisten *omavalvonnan* ja *hyvän kohtelun suunnitelmien* suhteen, niin heidän tietämyksensä niiden tosiallisesta sisällöstä paljastui melko hyväksi ja tietämys omista oikeuksista vahvaksi. Toimintapäivän huomioiden kautta nousi esille myös tarve kirjata asiat konkreettisemmin omavalvontasuunnitelmaan. Esimerkiksi turvallisuus asiat näyttäytyivät kirjallisissa suunnitelmissa erilaisin rakenteellisin turvallisuuskuvauksin, lasten korostaessa keskusteluissa enemmänkin aikuisen läsnäolon merkitystä. Hoikkala ja Pollari (2019) kuvaavat hankeraportissaan abstraktien kuvausten kuten esimerkiksi lakipykälien toistamisen, hankaloittavan nuorten mahdollisuutta muodostaa niiden pohjalta yhteyttä omakohtaisiin kokemuksiinsa. Näiden seikkojen purkaminen edellyttää asioiden yhteistä pohdintaa.

Kolmantena tavoitteena oli luoda yhteistä keskustelua lapsen oikeuksien toteutumisesta ja siten kehittää laadukasta sijaishuoltoa. Lastenkodin kasvatustehtäviin, kuten myös sosiaalityöntekijän velvollisuuksiin kuuluu kertoa lapselle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Valvira (2013a) edellyttää huomioimaan ja ottamaan esille myös lasten perusoikeudet sekä kansainvälisen lapsen oikeuksien sopimuksen oikeudet. Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman kehittäminen edellytti lastenkodin työntekijöiltä valmiutta tarkastella toimintaansa yhdessä nuorten kanssa. Toimintapäivää suunniteltaessa yhteinen keskustelu omavalvonnasta ja lasten oikeuksista lisääntyi selvästi lastenkodin arjessa. Tähän vaikutti merkittävästi myös henkilökunnan kiinnostus tutkia, pohtia ja työstää asioita yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Onnistuakseen kehittämistyö tarvitsee työntekijöiltä uudenlaista suhtautumis- ja vuorovaikutustapaa. Sosiaalityöntekijöiden osallistuminen toimintapäivään oli hyvän lopputuloksen kannalta ensiarvoisen tärkeä. He toivat omalla ammattitaidollaan erilaista näkökulmaa lastenkodin arkeen ja tulivat lapsille ja nuorille nähdyksi hieman tavanomaisesta poikkeavassa roolissa.

Toimintapäivän oli tarkoitus toimia vahvistavana tekijänä lasten ja nuorten huomioimiseksi aktiivisina toimijoina. Hotari ym. (2009, 118) muistuttavat, ettei oikeus osallisuuteen suo-raan takaa osallisuutta. Tämän vuoksi aikuisilla on merkittävä rooli vaikuttamis- ja toiminta-mahdollisuuksien luomisessa sijaishuollossa. Toimintapäivän tuottaman tiedon pohjalta on tarkoitus luoda lastenkodin omavalvontasuunnitelmasta versio, jonka nuoret ymmärtäisivät, ja etsiä uusia keinoja nuorten omavalvontaa koskevan tietouden vahvistamiseksi. Palaute itse toimintapäivästä oli hyvää niin henkilöstöltä, sosiaalityöntekijöiltä kuin myös lapsilta ja nuorilta. Palautetta kerättiin suullisesti sekä kirjallisin palautelomakkein. Tunnelma oli läm-minhenkinen ja lapset osallistuivat aktiivisesti hyvin keskittyen. Toimintapäivästä toivottiin vuosittain toistuvaa teemapäivää, jossa palautetaan mieleen asioiden tärkeyttä. Myös van-hempien osallistuminen vastaaviin päiviin koettiin hyväksi ja tärkeäksi, ja osa vanhemmista tätä jo toivoikin. Työskentelyn ytimessä on kunnioittava, dialoginen ja ratkaisukeskeinen vuorovaikutus, minkä lähtökohtana on koko perheen sekä erityisesti lapsen ja nuoren ko-kekemukset. Aaltion ym. (2019, 25) mukaan osallistava työskentely vaatii toteutuakseen avointa, kysyvää ja kuuntelevaa keskustelua, jossa perhe on aktiivisesti mukana.

Otteita palautteista:

Oli kiva päästä osallistumaan päivään ja keskustelemaan lasten kanssa näissä mer-keissä. Kokonaisuus oli oikein onnistunut!

He (lapset) olivat selkeästi kuunnelleet ja osallistuneet keskusteluun edellisillä pis-teillä. He osallistuivat meidän pisteillämme vielä keskusteluun, joissa tarkennettiin lisäkysymyksiä ja pohdittiin yhdessä lisää yksityiskohtia. Vaikka joku lapsista aloitti, etten mie osaa tai muista niin hänkin intoutui vastaamaan ja keskittyi vielä muistele-maan.

Lapset tiesivät paljon asioita vaikkakin puhuivat niistä omilla termeillä tai arkikielellä. Hyvänä koin myös sen, että sosiaalityöntekijä oli paikalla. Näin hän tuntui helpommin lähestyttävältä.

Oli ihana huomata, miten paljon lapset tiesivät asioista.

Päivä on ollut kiva ja nyt tiedän asioita mitä en ennen tiennyt

😊😊😊

7 Pohdinta

Molemmat kehittämistyöntekijät ovat työsuhteessa lastenkotiin, jossa toimintapäivä toteutettiin. Yhteinen mielenkiinto ja motivaatio edistää oman työpaikan kehittämistä synnytti halun tehdä yhteinen opinnäytetyö, josta olisi aidosti hyötyä omalle työlle ja lastenkodin lapsille. Molemmilla kehittämistyöntekijöillä on vahva mielenkiinto lastensuojelun sijaishuollon kehittämiseen ja vankka ymmärrys sen tarpeesta. Saukkosella on pitkä työkokemus sijaishuollossa työskentelystä, ja sitä kautta nousseita näkökulmia kehittämiseen. Toivosella on työkokemuksen lisäksi kokemustietoa lastensuojelun sijaishuollosta kokemusasiantuntijan roolissa.

Haastavinta toimintapäivän suunnittelussa ja toteutuksessa oli muistaa antaa riittävästi tilaa lapsille ja nuorille osallistua itse. Valmiiden suunnitelmien tekeminen tuntui helpolta ja luontevalta, kun taas sen katsominen mihin keskustelu ja tilanne etenee, vaati paljon epävarmuuden sietokykyä. Hietala ym. (2018, 4) kuvaavat yhteiskehittämisen tarjoavan mahdollisuuden tehdä ehkä ulkoisesti vähemmän, mutta vaikutukseltaan asiakkaan osallisuuden kannalta merkittävämpää työtä. Omia haasteitaan työskentelyyn toivat myös kevään 2019 poikkeuksellinen Covid19-tilanne. Kehittämistyöntekijät opiskelevat sosionomeiksi eri ammattikorkeakouluissa, joten tämä toi raportointiosuuteen luonnollisesti omia haasteitaan. Muuten yhteiskehittäminen tuntui luontevalta tavalta toimia. Koskisen (2018, 121) mukaan yhteiskehittäminen edellyttää tutkijoilta asioihin syvällistä perehtymistä ja kykyä analysoida. Tässä vahva substanssiosaaminen oli suureksi avuksi. Myös se, että lapset ja nuoret olivat ennalta tuttuja, helpotti ja nopeutti kehittämistyötä. Lastensuojelutyötä eri näkökulmista seuranneina on ollut ilo huomata kehityskulku työskentelyssä lapsilähtöisempään suuntaan ja olla omalta pieneltä osaltaan rakentamassa osallistavampaa toimintakulttuuria.

Reflektoinnin merkityksestä on keskusteltu paljon niin sosiaalialan opinnoissa kuin myös työelämässä. Oman toiminnan kriittisen arvioinnin tulisi olla itsestään selvä toimintatapa lastenkodeissa. Useat epäkohdat, joita lastenkodeista on noussut viime vuosina esille osoittaa kuitenkin muuta. Omavalvonta ei ole ollut riittävää, ja myös muu valvonta on osoittautunut monesti puutteelliseksi. Kuinka lapset ja nuoret voivat pitää kiinni oikeuksistaan, jos eivät kokonaisuudessaan ymmärrä mitä ne ovat? Koskisen (2018, 123) mukaan yhteiskehittämisen muodoilla saadaan rakennettua uutta kulttuuria ja jaettua ymmärrystä.

7.1 Ammatillinen kasvu ja kehitys

Työelämä tarvitsee ihmisiä, joilla on kyky, halu ja tahto oppia jatkuvasti uutta itsestään, työstään ja muuttuvista rakenteista. Työntekijöiden on osattava hyödyntää kokemuksiaan

sekä ottaa vastuu omasta oppimisestaan. Ruohosen (1999, 3) mukaan työelämässä tarvitaan kykyä muuttaa tarvittaessa uskomuksia, asenteita ja arvoja. Käytännössä tällainen itseohjautuvuus ei läheskään aina ole itsestään selvää. Tässä kehittämistyössä, kuten myös muunlaisessa vuorovaikutustyöskentelyssä on oleellista olla asettamatta liian tiukkoja tavoitteita tai suuntaa, minne tilanteen pitäisi johtaa. On oltava valmis arvioimaan ja punnitsemaan tilanteita ja sietämään epävarmuutta.

Tässä opinnäytetyössä kehittämistyöntekijät toimivat omasta työstään käsin yhdistäen roolia työntekijänä ja opiskelijana. Kehittämistyö tapahtui osittain osana omaa työtä. Opinnäytetyöntekijänä rooli kehittämisprosessissa oli käynnistää prosessi, ideoida ja kehittää sitä havaintojen pohjalta, kun taas työntekijöinä tehtäväksi jäi ennen kaikkea osallisuuden kulttuurin vahvistaminen. Kaiken osallisuuden perustana on demokratia ja toimiva dialogi. Osallistuminen on aina myös oppimista, kykyjen kehittämistä ja ihmisenä kasvamista. Tärkein työkalu, ja edellytys osallisuuden lisäämisen on osallisuustajun herääminen ihmisissä. Osallisuustaju ei synny hetkessä vaan edellyttää pitkäaikaista kehittymistä, jossa nyt on jo päästy hyvään vauhtiin. Toimivan dialogin myötä ymmärrys käsiteltävistä asioista lisääntyy ja syntyy uusia toimintamahdollisuuksia.

7.2 Eettiset näkökohdat

Tutkimusluvan lisäksi kehittämistyölle haettiin myös eettisen työryhmän päätös. Nuorille kerrottiin henkilökohtaisesti toimintapäivän tavoitteista ja tarkoituksesta ja esitettiin saatekirjeet. Lasten vanhempiin oltiin yhteydessä ja kerrottiin toiminnan periaatteista. Työskentely mahdollistui nuorten kanssa helposti, sillä molemmat kehittämistyöntekijät olivat työsuhteessa kyseiseen lastenkotiin. Keskeiset työskentelyperiaatteet olivat vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja nuorten anonymiteetin kunnioittaminen.

Kerättävä materiaali nuorten laatimaan omavalvontaan jää ainoastaan lastenkodin asiakkaiden ja henkilökunnan käyttöön omavalvonnan kehittämiseen, eikä sen sisältöä ole tarpeen avata tarkemmin tässä opinnäytetyössä. Opinnäytetyöraporttiin koettiin tarkoituksenmukaiseksi kirjata kuvaukset käytetyistä menetelmistä, ja niiden toimivuudesta. Asiakkaiden tunnistetietoja tai heidän esille nostamia asioita, ei ole tarpeen opinnäytetyön kanalta avata. Oleellisinta oli kuvata omavalvontaa konkreettisin esimerkein lapsille ja nuorille ja sen uskottiin onnistuvan parhaiten, kun asia käydään läpi tuttujen aikuisten ja ohjaajien kanssa.

Lasten ja nuorten osallistuessa vaikuttamistoimintaan on pohdittava toiminnan eettisyyttä lapsen ja nuoren näkökulmasta. Saako lapsi ja nuori riittävästi tietoa helposti omaksuttavassa muodossa? Lapsille ja nuorille kerrottiin selvästi mihin tarkoitukseen tietoa kerätään

ja pääasiallisesta tarkoituksesta luoda yhdessä yhteistä puhetta aiheen ympärille. Hoikkala ja Pollari (2019, 13) tuovat esille tärkeän eettisen periaatteen asiakasnäkökulman vahvistamisessa. Oma-valvonta ei ole riittävä ainoana valvonnan keinona lastenkodin kaltaisessa toimintaympäristössä, eikä sen tule missään tapauksessa korvata viranomaisvalvontaa. Osallisuuden lisääminen ei saa tarkoittaa valvontavastuun siirtämistä lapsille, nuorille tai heidän läheisilleen. Thomas (2002, 36–49) tuo esille tärkeän näkemyksen lapsen osallisuuden liittyen. Lastensuojelussa on tärkeä miettiä, tuetaanko lapsen itsemääräämisoikeutta siten, että hänelle annetaan valtaa tehdä ratkaisuja vai onko työskentelytapana suojella häntä sulkemalla päätöksenteon ulkopuolelle?

Lähteet

Aaltio, E. & Isokuortti, N. 2019. Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Puna-Musta. Viitattu 12.9.2020. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-289-5>

Barkman, J. & Inkinen, H. & Isoniemi, S. & Vario, P. 2017. Muutosvoimaa. Kohti nuorten kokemusasiatuntijuutta lastensuojelussa. Pesäpuu ry. Valtakunnallinen lastensuojelujärjestö. Opas- ja käsikirjat 3/2017. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.

Bertilsson, M. 1990. The Welfare State, the Professions and Citizens. Teoksessa Torstendahl, R. & Burrage, M. The Formation of Professions: Knowledge, State and Strategy, 114–133. Lontoo: Sage.

ETENE 2013. ETENE-julkaisuja 41: Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Viitattu 27.6.2020. Saatavissa <https://etene.fi/julkaisut/2013>

Heikkinen, H. 2010. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H. Rovio, E ja Syrjäjä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Hansaprint Oy., 16–38

Hietala O., Kinnunen S., Kauppila, R. & Karjalainen J. 2018. THL Työpaperi 26/12. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen työntekijöiden ja johdon näkökulmasta. Osallisuuden, oppimisen ja ammatillisen kasvun mahdollisuuksia. Tampere: PunaMusta OY.

Hipp, T., Pollari, K., Luoma, S. 2018. Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu. Viitattu 14.06.2020. Saatavissa <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten-aaenen-pitaa-kuulua-final.pdf>

Hirvonen, E. & Hurskainen, J. 2019. Minä jaksan tämän päivän. Tarinoita lastensuojelusta. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: WSOY.

Hoikkala, S. & Pollari P. 2019. Meidän oma valvontasuunnitelmamme. Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 4/2019. Helsinki. Viitattu 13.4.2020. Saatavissa https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Meidan_oma_valvontasuunnitelma.pdf

Hoikkala, S. & Kojo, R. & Tervo, J. & Aaltonen, T. 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpaperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 12.6.2020 Saatavissa

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hotari, K-E. Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Kananoja, A & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. Viitattu 24.7.2020. Saatavissa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Koskinen, I & Ruuska, M & Suni, T.2018. Tutkimuksesta toimintaan. Tieteen tekijän opas viestintään ja vaikuttamiseen. Helsinki: Art House Oy.

Lahtinen, P. Männistö, L & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lastensuojelun laatusuositus 2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Malja, M Puustinen-Korhonen, A, Petrelius, P & Eriksson P. (toim.) Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Helsinki: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto. Viitattu 19.8.2020. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 16.8.2020. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019. Viitattu 13.9.2020. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Lingren, K. 2000. Lapsikronikka. Helsinki: Oy Edita ab.

Nivala, E. & Ryytänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Teoksessa Hämäläinen, J. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, 14 vuosikerta. Tampere: Vuosikirja 13

Perustuslaki 731/1999.

Pettinen, E. & Juntunen, R. 2017 Omavalvonta lastensuojelulaitoksissa. Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat. Hämeenlinna: aluehallinto virastojen

julkaisuja 37/2017. Viitattu 12.7.2020. Saatavissa <https://www.avi.fi/documents/10191/8064383/Julkaisu-37-Omaavontta+lastensuojelulaitoksissa.pdf/75a8449a-8586-4943-8fc0-6ea4d7716ea7>

Pöyry-Lassila, P. 2017. Palveluiden yhteiskehittäminen ja yhteistuottaminen. Teoksessa Soile Pohjonen, Marika Noso (toim.) Kansalainen keskiöön! Näkökulmia sote-uudistukseen. Kunnallisan kehittämissäätöön julkaisujen sarj. 2, Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätö KAKS. Viitattu 28.06.2020. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018062714251>

Ratkaisujen Suomi 2017: Puolivälin tarkistus. Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2016–2019. Hallituksen julkaisusarja 5/2017. Viitattu 3.7.2020. Saatavissa https://vnk.fi/documents/10616/4610410/Toimintasuunnitelma+H_5_2017+280417.pdf

Ruohotie, P. 1999. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Juva: WSOY.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. 2. uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI- henkilöstölle. Oppimateriaaleja. Puheenvuoroja 72. Turun ammattikorkeakoulu. Turku.

Sauramäki, S. 2015. Lapsen osallisuus sijaishuollossa- lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja lapsen vuorovaikutustilanteessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu - tutkielma. Tampere.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 17.6.2020 Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Sosiaalihuoltolaki>

Sosiaalihuoltolaki 269/2015. Viitattu 16.7.2020. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150269>

Sosiaalihuoltolaki 129/2019. Viitattu 19.9.2020. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1982/19820710#L8P56>

Tanner, P. 2016. Osallistavat työpaja menetelmät. Lahden ammattikorkeakoulu. Muotoilun- koulutusohjelma. Opinnäytetyö ylempi AMK. Lahti.

Thomas, N. 2002. Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation. Bristol: The Policy Press.

Toikka, T & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere university press. Tampere.

THL 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lapsen osallisuus. Lastensuojelunkäsikirja. Viitattu 13.9.2020. Saatavissa <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastenosallisuus>

THL 2018. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Yhteiskehittäminen. Viitattu 25.6.2020. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas/yhteiskehittaminen>

THL 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvän kohtelun suunnitelma. Viitattu 15.9.2020. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/hyvaa-kohtelua-koskeva-suunnitelma>

Valvira 2013a. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelussa, vammaispalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja päihdehuollossa. Selvityksiä 1/2013. Viitattu 1.9.2020. Saatavissa https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Selvityksia_1_2013pdf

Valvira 2013b. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Lapsen itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. Ohje 3/2013. Viitattu 30.8.2020. Saatavissa https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Lasten_itsemaaramisoikeuden_toteutuminen.pdf.

Valvira 2014. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Määräys yksityisten sosiaalipalvelujen ja julkisten vanhustalveluiden omavalvontasuunnitelmasta. Helsinki. Viitattu 27.8.2020. Saatavissa <https://www.valvira.fi/-/maarays-1-2014-yksityisten-sosiaalipalvelujen-ja-julkisten-vanhustalveluiden-omavalvontasuunnitelmasta>

Valvira 2016. Vaikuttavaa valvontaa. Esite. Viitattu 12.9.2020. Saatavissa https://www.valvira.fi/documents/14444/267110/Valvira_valvoo_esite_2016_web.pdf/13c39f51-bd4e-4915-a193-8eadc58a6ffd

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Suomen Unicef. Verkkodokumentti. Viitattu 12.7.2020 Saatavissa https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

Aivoriihi

Tavoitteena tuoda esille ajatuksia ja ideoita millaista paras mahdollinen elämä lastenkodissa olisi, ja mitkä asiat lasten näkökulmasta ovat sitä parasta sijaishuollossa rakentamassa. Tavoitteena on tuoda esiin uusia kehittämistoiveita ja herätellä toimintapäivän prosessiin.

Tarvikkeet:

- *kyniä, paperi*
- *haavekuvia*
- *3 fläppitaulua, teippiä, tusseja*
- *post- it lappuja*

Mitä tehdään?

Jaotellaan kahvihuoneen seinälle 3 (4?) fläppitaulua otsikoilla

- a) parasta Myllymäessä
- b) parasta ohjaajissa
- c) parasta sosiaalityöntekijöissä
- d) parasta lapsissa

Lapset ja ohjaajat kirjoittavat todellisia asioita tai toiveita siitä mikä olisi parasta, jos voisi päättää mitä vain. Ei rajata ohjeistusta liian jäykästi, jotta yllättäviä ajatuksia voi nousta esille. Voidaan käyttää kuvia kirjoituksen tukena.

Miten hyödynnetään?

Lasten toiveet valokuvataan ja viedään palautteena/ideoina eteenpäin henkilökuntapalavereissa ja pohditaan, kuinka näitä esille nostettuja asioita lisätään tai ylläpidetään arjessa.

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

Tietokilpailu

Tavoitteena on saada lapset kiinnostumaan ja perehtymään ennakkoon omavalvontasuunnitelmaan sekä hyvän kohtelun suunnitelmaan paneutamalla tietokilpailukysymysten tekemiseen sekä lisätä arjessa keskustelua teeman ympärillä lasten ja ohjaajien välillä.

Tarvikkeet:

- *omavalvontasuunnitelma, hyvä kohtelun suunnitelma*
- *kyniä, paperi*

Mitä tehdään?

Lapsia osallistetaan perehtymään omavalvonnan ja hyvän kohtelun suunnitelmien sisältöihin motivoimalla heitä sekä suunnittelemaan toimintapäivään tietokilpailuosion. Tietokilpailu pidetään toimintapäivän yhteydessä yksiössä ja osallistujille sekä voittajalla jaetaan palkinnot.

Miten hyödynnetään?

Tietokilpailukysymyksiä miettiessä lapsilla omavalvontasuunnitelman ja hyvänkohtelun suunnitelman selaamisen kynnyks madaltuu ja jatkossa mahdollisesti siitä tiedon hakeminen on helpompaa ja sen merkitys vahvistuu.

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

Rajoitustoimenpiteet -yhdistelytehtävä

Tavoitteena on avata rajoittamistoimenpiteiden sisältöä ja auttaa lapsia hahmottamaan miten ja miksi sijaishuollossa heidän itsemääräämisoikeuttaan voidaan rajoittaa. Tavoitteena on luoda aiheen ympärille luontevaa keskusteluyhteyttä sosiaalityöntekijöiden ja lasten välillä rajoitustoimenpiteistä ja myös mahdollisista muista teemoista.

Tarvikkeet:

- *Yhdisteltäviä lappuja rajoitustoimenpiteistä ja niihin liittyvistä väittämistä, sinitarra/nastat*
- *Tekstejä lapsen oikeuksista*
- *Sosiaalityöntekijän läsnäolo*

Mitä tehdään?

Lapset suorittavat askarteluhuoneessa yhdistelytehtävän, jonka suorittamisen jälkeen he saavat palkkion. Lapsia pyritään osallistamaan yhdistelylappujen tekemiseen ja valmisteluun, jolloin mahdollistuu luontevaa keskustelua aiheen ympärille ohjaajien kanssa ennakkoon arjessa. Toimintapäivän toimintapisteessä lapset yhdistelevät tehtäviä ja voivat halutessaan kysyä sosiaalityöntekijöiltä tarkentavia kysymyksiä aiheesta.

Miten hyödynnetään?

Lapsille jää laajempi ymmärrys rajoitustoimenpiteiden käytöstä heidän hyvinvointinsa turvaamiseksi, sekä sosiaalityöntekijöiden ja lapsille syntyy luontevampi yhteys keskustella sosiaalityöntekijöiden kanssa. Keskusteluissa syntyvät ajatukset kirjataan ylös ja hyödyntämistä mietitään palaverissa.

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

Turvallisuus lastenkodissa

Tavoitteena on luoda lapsille ja nuorille informatiivinen video teemalla turvallisuus lastenkodissa. Tarkoituksena on, että lapset ja nuoret ymmärtävät moninaisemmin mistä turvallisuudessa lastenkodissa on kyse, miksi se on tärkeä huomioida ja kuinka siihen voivat myös itse vaikuttaa.

Tarvikkeet:

- *älypuhelin*
- *tietokone*

Mitä tehdään?

Motivoidaan ja osallistetaan nuoria suunnittelemaan, osallistumaan tai tekemään informatiivinen video, jossa käydään läpi teemaa turvallisuus lastenkodissa. Ohjaajat osallistuvat tarvittaessa videon tekoon ja auttavat hyvän kohtelun suunnitelman pohjalta aiheen teemoittelussa. Valmis tuotos esitetään toimintapäivässä talon muille lapsille ja nuorille, sosiaalityöntekijöille sekä ohjaajille.

Miten hyödynnetään?

Aiheen ympäriltä nousseesta keskustelusta poimitaan ajatuksia ja huomioita ylös ja kirjataan. Lasten esiin nostamat huomiot saatetaan henkilökunnan tietoon henkilökuntapalaverissa ja hyödynnetään lastenkotitoiminnan kehittämässä. Mahdollisesti videota voidaan esittää myöhemmin myös lasten vanhemmille.

Liite 1: Toimintapäivän toimintasuunnitelma

Toimintapäivään osallistuminen

Tavoitteena toimintapäivän aikana on luoda foorumia ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja lastenkodin henkilökunnan väliselle yhteiselle keskustelulle ja todellisuudelle hyvästä kohtelusta ja omavalvonnasta sijaishuollossa. Tarkoituksena on kerätä lapsilta ajatuksia ja ideoita heidän näkökulmastaan sekä saattaa heitä myös oikean faktatiedon pariin. Tavoitteena myös madaltaa kynnystä keskusteluille ja tuoda lähemmäs sosiaalityöntekijöitä ja lastenkodin esimiestä lapsille.

Tarvikkeet:

- *Kahvia, limsaa ja herkkuja ”kahvilaan”*
- *Video: sosiaalityö lapsille*
- *Maskotti karkkeja jakamaan (Lastenkodin esimies)*

Mitä tehdään?

Luodaan neuvotteluhuoneesta ”kahvila”, jossa seurataan aiheeseen teemoiteltuja videoita ja keskustellaan aiheesta kahvin ja herkuttelun lomassa.

Miten hyödynnetään?

Kerätään talteen tietoa ja jaetaan yhteistä todellisuutta.

